

Lars Hansson Wåld

Ur boken Med lag och slag
Utgiven 1967 Av Sven Rydstrand

Lars Hansson-Wåld var bonde på Stackekärr i Svarteborgs socken i början av 1700-talet. Under många år var han också herredagsman och for till riksdagen såsom ombud för Sunnervikens härader. Han var född på Stackekärr, men kyrkoböckerna upplyser inte när det skedde. Inte heller får man besked om när han dog, varför hans ålder sålunda är okänd. Av domböckerna framgår dock att han var skriven för en gårdsdel på Lilla Stackekärr redan år 1702, och på 1720-talet var han riksdagsman. Hans föräldrar uppges vara bonden i Lilla Stackekärr Hans Arvesson och Dorde Alfsdotter från Stora Stackekärr. År 1751 dog Lars Wålds hustru, Siri Halwardsdotter, som var 60 år gammal. Makarna bodde då på ett litet undantagsställe, Trampen, under Lilla Stackekärr.

Att Lars Wåld (namnet stavas ibland även Woll eller Wall) var en å huvudets vägnar rikt utrustad man, kan man tydligt utläsa av de bevarade tingsprotokollen. Han förekommer nämligen ofta vid tinget under åren 1702–1740, och han tjänstgör såsom en bygdeadvokat bland bönder och småfolk. Ofta är han förmyndare och rådgivare för sådana, som inte själva har förmåga att föra sin talan. Han är inte rädd för att säga sin mening till hög och låg, om det behövs, och det gör det inte sällan på den tiden, då de fattiga och okunniga ofta blev förtryckta. Sannolikt hade Lars Wåld gått i Uddevalla skola, ty han var mycket skriv- och läskunnig, och någon annan skola för fattigt folk fanns inte i hans hembygd på den tiden.

Det låg något av sockenbon, tänkaren och skalden Tomas Thorilds anda över Lars Wåld, och man skulle nog kunna säga att den store ande, som föddes på Blåsupp den 17 april 1759 hade sin andlige fader på granngården Stackekärr. Lars Wåld var inte bara begåvad, han hade också tydligen en mycket god talförmåga och han var uppkäftig och envis. Därför blev han naturligtvis mycket uppskattad, men han fick inte enbart vänner, därom vittnar domböckerna. Ibland måste han t.o.m. stämma sina grannar till tinget för okvädningsord, så som bl. a. följande protokoll från år 1702 visar:

Lars Hansson-Wåld i Stackekärr hade instämt Hans Nilsson på Berget för att han överfallit honom med några okvädningsord, som han icke väl kan tåla, vilket sistlidne söndag afton skedde. Han svarar, att om han har något tält till honom, det minns han intet, ty han var drucken. Vet intet än ära och gott med honom, lovar att han sig bättre för härefter. Lars tillgav honom för denna gången dess förseelse, allenast det icke framdeles må lända hans heder till något men. Rätten förklarade, att vilken som efter denna dag förebrår Lars något, som till dess skymf lända kan, han skall därför tillbörligen näpsas.

Men det dröjde inte så länge förrän Lars Wåld åter blev överfallen med smädeord. Han blev kallad för "hunne-Lars", men det var kanhända ett öknamn som fanns i hans släkt. Vid det ting som hölls vid Kviströms bro den 12 juni år 1705 förekom ärendet enligt följande protokoll:

Lars Hansson-Wåld på Krappsätt under Stackekärr hade instämt hustrun Johanna Torsdotter för att hon kallat honom för "hunne-Lars" och ity påstår att hon enligt lag må plikta därför samt att några expenser må bliva honom tillagda. Svaranden-hustrun nekade ej därtill utan föregav att hon samma ord av ett hastigt vredesmod haver sagt och ej annat vetat än att detta namn varit käranden till namn. Johanna fick bota 3 marker till treskiftes samt 2 daler silvermynt i expenser samt vara vid sin ära bibehållen.

Även efter det att Lars Wåld slutat sin riksdagsmannabana blev han av sina grannar och andra angripen med skällsord. Vid tinget på Kviström den 4 juni år 1733 förekom sålunda bl. a. följande ärende:

Bonden Lars Hansson-Wåld på Lilla Stackekärr instämt Anders Tomasson i Påstigen för det att han honom med skällsord angripit samt emot tingsförbud ridit över dess äng. Skolandes skällsordet nu änteligen därutinnan bestått att svaranden sagt till käranden: "Den tiden du Herredagsman var. var du en redelig man. men nu Icke så."

Det käranden hört, kan svaranden icke neka, men änteligen förliktes käranden med svaranden därigenom att svaranden till käranden betalar 4 daler silvermynt, som approberades.

Att Lars Wåld var en fattig man bevisas bl. a. av följande protokoll, av vilket också framgår att han har övergett sin fädernegård och bor på det närbelägna stället Gunghult: år 1703, då tinget hölls:

Lars Wåld i Gunghult tillstår att han uti nöd och tvång till sina nödiga utgifter haver till låns bekommit av den ärlige dannemannen Oluf Pehrsson i Lilla Stackekärr först den 4 mars 1699 tjugosju riksdaler, och sedan 13 riksdaler, 9 öre eller sextio daler, 9 öre silvermynt, varemot Lars Wåld sätter honom till försäkran och en hög brukelig pant den åtting i skattehemmanet Lilla Stackekärr, som han är odels- och bördeman till, det med alla tillhörigheter i våto och torro, i närby och fjärran, skall få njuta och besitta först i åtta år från den 4 mars 1699 och sedan tills de sextio dalerna återbetalte varder.

År 1706 lånar Lars Wåld 55 daler silvermynt av Anders Swensson i Uleberg och sätter hela sin gård Lilla Stackekärr med ställena Trampen, Krappsätt och Sällaröd i pant.

År 1707 erhöll Lars Wåld uppbud på Lilla Stackekärr och Trampenberget, som han tillpantat sig av sin moder, hustru Dordi Alfsdotter år 1699 den 20 februari enligt ett då upprättat pantebrev.

År 1713 läses följande i domboken:

John Hansson på Trampenberget uppviste för rätten ett kontrakt av den 20 april 1706, som hans hustrus tvenne bröder, Lars och Alf Hanssöner ingått med honom angående deras salig faders och svärfaders Hans Arvidssons underhåll och skjötsel i hans ålderdoms skröplighet samt jordefärd efter hans död, vilket förmåler att John Hansson skall taga svärfadern till sig och honom till dess döddag sköta och försyna samt låta honom komma hederligen till graven, varemot John skall få njuta allt, vad som efter honom kan få bliva i behåll, såväl löst som fast. Föregivandes nu John att Lars Hansson-Wåld ej har hållit kontraktet utan vad fadern tillkommit skall Lars merendels till sig tagit, då John likväl haft honom under sin skötsel intill döddagar och lät honom på sin bekostnad komma till graven.

Lars Hansson nekar till att han något av sin faders egendom till sig tagit till sin nytta. Begär uppskov till nästa ting för att då skaffa bevis om huru faderns medel äro disponerade, vilket beviljades.

Lars Hansson-Wåld blev på nästa ting förlikt med sin syster Anna Hansdotter på Trampenberget, så att de ingenting hade att fordra av varandra därefter. Anna Hansdotter var hustru till ovan nämnde John Hansson på Trampenberget.

Vid häradsstinget på Kviström i maj 1715 var Lars Wåld instämmd dit enligt följande protokoll: *Oluf Swensson i Klovene har instämt Lars Hansson-Wåld och tilltalar honom för det att han i sistlidne våras låtit genom kronolänsmannen Anders Lindqwist och nämndemannen Anders Olufsson i Åhs utsäga honom från ett fjärdingsbruk i Klovene, då han likväl ingen äganderätt*

däruti har och därför anhåller att han lagligen måtte anses. Lars Wåld nekar till att han lagligen låtit utsäga Oluf från hus och hem, och om så hade hänt, så har han aldrig hört något förbud därpå, och han har bliven förorsakad därav att honom blev vägrat att se på en dom av år 1688, som kunnat giva upplysning om det fjärdingsbruket, så att han ej blivit nödgad söka om dess inbördande på pupillen Ingeborg Bengtsdotters vägnar. Oluf Swensson beropar sig på länsmanen och nämndemannen Anders Olufsson i Åhs, vilka lära göra berättelse hurulunda han blev utsagder.

Bägge berättar att Lars Wåld kom till dem på ett uppbördsmöte i Svarteborg och begärde att de ville följa med honom till Klovene och se på några dokumenter hos Oluf Swensson, vilken begäran de samtyckte till. När de kommo till Klovene var Oluf Swensson icke hemma. Begärde ity Lars Wåld att hustrun Elisabeth Olofsdotter ville visa upp 1688 års dom, det hon dock förnekade. Fördenskull bad Lars att länsmanen och nämndemannen ville säga henne av med det fjärdingsbruket, som hans pupill Ingeborg Bengtsdotter ärnade inlösa, om han det på pupillens vägnar skulle vinna. Hustrun Elisabeth, här närvarande, säger att hon bad dem att de ville säga hennes man det, som är hennes förman och står för bruket. Därpå skall Lars Wåld hava svarat, att "I står mig alltid till ansvar och har breven och dokumenterna om händer." Så låter han henne tillsäga och tog därpå vittne. Rec.: Eftersom länsmanen och nämndemannen berättar att utsägelsen icke var absolut utan konditionaliter och icke heller skedde till mannen själv, som är här med och får svara för hustrun allena. Alltså visste rätten intet att pålägga Lars Wåld någon plikt därför.

Vid tinget på Sörbo i Krokstads socken i november år 1717 begärde Lars Wåld att få ett betyg och erkännande på tinget, och detta skrevs på nedanstående sätt:

Lars Hansson-Wåld föregiver hurusåsom han är sinnad att söka sig förtur och lycka vid den höga Kongl. Göta rikets hovrätt och ity anhåller om rättens attestation, huru han sig förhållit, medan han här uti orten varit vistandes, vilket rätten icke kunde honom förneka, utan samtliga rättens ledamöter fullkommeligen intyga, det dem icke annat är kunnigt än att han sig väl och ärligt skickat såsom en vacker och förståndig man ägnar och bör, och ity honom hos högst bemälte Kongl. hovrätten på det underdånigaste ödmjukligast rekommenderar till sin lyckas befordran.

Att få ut det rättmätiga men ganska snålt tilltagna riksdagsarvodet tycks däremot ha varit betydligt svårare. Ännu år 1727 hade Lars Wåld icke fått ut sin ersättning för resor m.m. vid 1725 års riksdag. Och vad häradsrätten beslutade vid tinget i Kviström den 8 febr. 1727, har säkerligen icke kunnat uppmuntra den fattiga bonden. Men så här lyder protokollet:

Bonden Lars Hansson-Wåld framsteg för rätten och inlade en räkning under den 19 maj 1725 av honom underskriven, därutinnan han uppfört för sin förtäring i Stockholm vid sista riksdagen samt upp- och nedresa m.m. 858 daler, 25 öre silvermynt, begärandes att tingsrätten ville densamma genomse och giva sitt attestatum om dess riktighet. Men som Lars Wåld icke uppgivit riktiga attester, som dess räkning bestyrker och tingsrätten icke heller är kunnig huru dyrt de uppförda poster uti Stockholm kunde gälla, så är tingsrätten icke mäktig att giva sitt attestatum om densamma räkningens riktighet eller oriktighet, som uppå den ingivna räkningen antecknades. I

Som nämnts var Lars Wåld icke ens rädd för att angripa de mäktiga, om han ansåg sig ha fog därtill, och det hade han tydligen år 1738, då han i riksdagen gick till angrepp mot häradshövdingen Sten Cederfelt. Därom skrevs följande vid tinget på Kviström i mars 1739:

Framträdde Rasmus Hansson i Risvarpet, sedan han med flera kommit i erfarenhet att Lars Hansson-Wåld skall vid nu påstående riksdag under namn av allmogens allmänna besvär åtskilliga besvärspunkter anfört emot välborne häradshövdingen Sten Cederfelt, och som sådant alldeles utan deras vetskap och samtycke skall vara skett, så att de däruti ingen del hava, alltså avsäga de sig allt ansvar, som därav i framtiden följa kan, och ingav följande skrivelse i saken till Kongl. Maj:t:

Eders Kongl. Maj:t täcktes med högsta nåd och mildhet anse och upptaga utav undertecknade Eders Kongl. Maj:ts undersåtare av bondeståndet i Bohuslän, Tunge härad och Foss socken, med denna vår underdåniga skrift för Eders Kongl. Maj:ts tron framkomma.

Orsaken som oss härtill föranleder är, det vi förspordt det en person benämnd Lars Hansson-Wåld, som angiver sig för vår fullmäktig vid denna nu påstående riksdag, men aldrig av oss varit därtill utkorad, skall understått sig att utan åtskillnad på samtliga allmogens vägnar i Tunge härad ingiva en klagoskrift emot häradshövdingen och ordinarie domaren i orten välborne herr Sten Cederfelt, varutinnan, som för oss är berättat, bemålde Wåld utom andra angivelser beskyllat häradshövdingen att hava tillfogat allmogen förtryck, våldsamheter, insolentier och stora förgripelser m.m. som redan skall allmogen ruinerat och framdeles i grund ruinerandes varder, vurföre han å våra vägnar ock påstått att herr häradshövdingen efter riksens lag må bliva straffad, emedan allmogen i annan händelse ej skall under häradshövdingens hårda tvång kunna uthärda utan måste gå ifrån hus och hem och lämna gårdarna öde.

Vi kunna ej annat än förundra oss däröver att Lars Wåld kunnat understa sig sådana förkränkeliga klagomål utan vår vilja å våra vägnar angiva, helst vi aldrig hava eller någon redlig man kan hava den allra ringaste orsak till att klaga över domaren i orten, utan fast mer inför Eders Kongl. Maj:t vill var man berömma häradshövding Cederfelts allmänt bekanta rättrådighet, nit och flit uti dess domareämbete, som alltid utan ringaste våldsamhet och förtryck varit förvaltad.

Men på det vi icke mage blanda oss uti denne Lars Wålds fattade hat och avund utan den bliva och vara fri, som därifrån fri vara bör, hava vi funnit oss högst föranlåtna att för idel osanning förklara vad Lars Wåld å våra vägnar emot herr häradshövdingen hos Eders Kongl. Maj:t angivit med underdånig anhållan att sådant må anses för Lars Wålds ensidiga verk och företagande och vi därifrån bliva undantagna, som vi i dess skrivelse påstår oss förbehålla, att i så måtto bliva från allt ansvar befriade, varmed uti allerödmjukaste vörndnad framhärda Stormäktigaste allernådigste Konung, Eders Kongl. Maj:ts underdånigste och tropliktigaste undersåtare:

Axel Kuus från Åtorp, Per Hansson i Pilegård, Erik Larsson i Foss, Hans Guttormsson i Össby, Nills Hansson i Össby, Mats Jacobsson i Skälleryr, Erik Olsson i Lökeberg, Oluf Hansson i Lökeberg, Nills Jacobsson i Össby, Rasmus Hansson i Risvarpet."

Sedan förestående skrift för den närvarande tingsallmogen blivit uppläst, yttrade sig närvarande allmogen av Lane, Stångenäs, och Sotenäs häraders såväl som tillstädes varande allmogen av Tunge härad utom en del från Svarteborgs socken, det de varken utkorat Lars Wåld till herredagsman eller över häradshövding Cederfelt i någon måtto klagat, vartill de icke skolat haft fog, eftersom välbemålde häradshövding sitt ämbete städse rättrådigt och berömligen förvaltad utan våld, orättvisa eller allmogens förtryckelse.

Allmogen av Sörbygdens härad begärde att de övriga häradernas allmoge måtte göra avträde, som beviljades, varefter de samtliga yttrade sig att ej hava någon del uti Lars Wålls klagomål, undantagandes Oluf Aslagsson, vilken väl vidgick att hava samtyckt uti Lars Wålls klagomål emot häradshövdingen men vet icke varuti samma klagomål egentligen består, viljandes ock uti dess förda klagan fortfara, men för övrigt var ingen av detta härad, som utlät sig vilja uti Lars Wålls klagomål vara delaktig utan enhälligt nekade därtill.

Vid samma tillfälle var även närvarande vice häradshövdingen Rattrey, vilken sade sig för sin del varken ha sig bekant Lars Wålls klagomål eller däruti deltaga vill.

Utav Tunge härad framkom efter begäran allmogen av Svarteborgs socken, gästgivaren Hans Hansson i Svarteborg och tillstod att han verkligen varit ibland dem, som utkorat Lars Wåld till herredagsman men att han ingen kunskap äger om de klagomål, som Wåld över häradshövdingen Cederfelt anfört, vartill ock de övriga av denna socken och härad till största delen samtyckte.

Vid protokollets uppläsande invände åter gästgivaren Hans Hansson, att han ej utlåtit sig hava kunskap om besvären över häradshövdingen Cederfelt, som Lars Wåld vid riksdagen anfört, utan han säger sig ha samtyckt till alla de punkter, vilka nu vid riksdagen av Lars Wåld angivna blivit.

Under detta förhör utbrast Anders Bengtsson i Fierendal inför sittande rätt i svordom, viljandes väl i förstone därtill neka men omsider på rättens föreställning samt nämndens och allmogens bevitnande vidgick sin förseelse, bedjande om försköning, viljandes fördenskull Tingsrätten vidare sig häröver särskilt utlåta.

Christen Ifwarsson i Håby utlät sig att hans namn utan hans vilja och vetskap även skall vara bland deras, som Lars Wålds klagopunkter underskrivit, dock med den förevändningen att hans faders namn blivit förbytt, en som kallas Christen Nilsson i Håby, varför han ock blivit exekverad på 5 dalers plikt, för det han herredagspenningarna till Lars Wåld erlagt, fast han honom aldrig till herredagsman utkorat. Likaledes gav Simon Bengtsson i Lycke till känna att han alldeles intet samtyckt till Lars Wålds klagomål.

Nämnden intygade alla enhälligt att de aldrig ägt den ringaste del i Lars Wålds klagomål och utkörande och allt vad han vid innevarande riksdag sig förtagit och klagat alldeles utan deras vilja, vetskap och samtycke, samt att de på det högsta protestera emot allt vad denne Lars Wåld klagat och vilja lämna häradshövdingen Cederfelt det omdömet, att han är en rättrådig och erfaren domare.

Lars Wålds klagomål ledde tydligen inte till något resultat, men vid tinget på Kviström i oktober år 1740 är det häradshövdingen Cederfelt, som klagar över Wåld och de besvär som han fått genom honom och hans anklagelser. Så här lyder protokollet:

Häradshövdingen välbemälte herr Sten Cederfelt andrager hurusom bonden Lars Hansson-Wåld å egna och samtliga allmogens i Lane, Sörbygdens, Stångenäs och Sotenäs häraders vägnar vid sistlidne riksdag hos hans Kongl. Maj:t i underdånighet anfört åtskilliga svåra klagomål emot välbemälte herr häradshövding, varöver nyligen på hans Kongl. • Maj:ts befallning en anbefalld undersökning skall vara hållen, varvid icke allenast skall vara befunnet att bemälte Lars Wålds klagomål skall vara ogrundade och obevisliga, utan ock att allmogen i nämnda härad uti slika klagomål ingen del haft eller taga velat, undantagandes några få med Lars Wåld lika illasinnade personer, vilka dock för deras egna delar varken haft något att klaga eller deras klagan gittat fulltyga.

Men emedan härads hövdingen Cederfelt igenom slika ogrundade klagomål skall vara bragt till en anseelig kostnad och skada, varför herr härads hövdingen skall vara sinnad att uti härads rätten söka ersättning, alltså anhåller herr härads hövdingen om härads rätts intygande om bemälte Lars Wåld såsom klagomålets huvudman och anförare hans villkor och vederhäftighet, vilket ock härads rätten icke kunde förneka, och intygade härads nämnd på deras ämbetes ed att dem noga är bekant, att Lars Hansson-Wåld är alldeles utfattig, så att han icke äger någon fast egendom, ej heller något hemmansbruk, utan han lär bo på en liten plats under Stackekärr, Trampen benämnd, än mindre någon lös egendom av ringaste värde utan igenom dess anhängare i klagomålen emot herr härads hövdingen såväl som eljest hos allmogen i orten dess uppehälle njuter. Varöver behörigt bevis genom utdrag av protokollet blev härads hövdingen meddelat.

**Det år 1737 uppförda tingshuset stod kvar i ungefär 200 år.
Foto från 1890 talet av Oscar Färdig**

Att det föregående var ett försök av härads nämnd att hjälpa Lars Wåld undan härads hövding Cederfelts hämnings försök, kan man väl förstå, men att i domboken skriva något ofördelaktigt om Cederfelt, det vågade man ju inte, även om man i mångt och mycket delade Lars Wålds uppfattning. Sådant kan dock lätt utläsas mellan raderna. Lars Wåld var nämligen inte så utfattig, som protokollet uppger. Där om vittnar följande domboksutdrag från år 1741:

Per Larsson-Wåld uppviste för rätten dess faders Lars Hansson-Wålds salubrev av den 24 januari 1740, till vittne underskrivet av korporalen Måns Fröstorp och Anders Olufsson i Önna, varuti Lars Wåld försålt till sin son Per Wall en fjärdedels odelsjord i Stackekärr med de där under liggande platserna Krappsätt, Sålröd och Trampen för en köpesumma av 120

daler silvermynt, havandes Per Wall lämnat sin fader och styvmoder att bebo och bruka i deras livstid platsen Trampen, anhållandes Per Wall om första uppbud.

I ett protokoll från tinget i Kviström i mars år 1747 meddelas det att Per Wall (han stavar i fortsättningen sitt namn så) den 9 november år 1742 hade fått fastebrev på nyssnämnda del i Stackekärr. Vid samma ting meddelas det också att osämja uppstått emellan fadern och sonen, eftersom den sistnämnde hade gjort ohägnad på stället Trampen och bortfört något hö samt ej helt betalt sin skuldfordran. Rätten dömde dock till sonens fördel. Lars Wåld ansågs vara för gammal och sålunda ej tillräknelig i sina omdömen. Även i november samma år förekommer Lars Wåld vid tinget genom följande protokoll:

Gästgivaren Hans Hansson i Svarteborg stämt Lars Hansson-Wåld på Trampen för skuldfordran 9 daler silvermynt, som av Hans till baron Macklier är betalade och erlagde å Wålds vägnar. Lars Hansson-Wåld, nu närvarande, giver till kända att Hans Hansson stämt honom för 9 daler silvermynt men tillstår att han under sitt vistande i Stockholm år 1738 genom herr generaladjutanten Macklier på Hans Hanssons vägnar i Svarteborg fått 7 daler, 16 öre silvermynt, förmenandes det Hans Hansson skall bliva honom mera skyldig, när han fått gjort sin räkning med honom. Tingsrätten frågade om Wåld nu kan visa med något brev eller förskrivning att Hans Hansson är honom något skyldig, svarades nej, han kan inte i den saken nu bevisa sin fordran hos Hans, förrän han får igen de brev, som Hans skrivit till honom i Stockholm, och dessutom tala med generaladjutanten Maclier, som bäst skall veta härom. Hans Hansson vidgår att det var ett förseende hos honom då han stämde Lars Wåld att han nämnde 9 daler silvermynt och bekänner nu det hans fordran hos Wåld ej är större än till 7 daler, 16 öre, vilken summa av Wåld nu såsom ostridig erkänd är.

Rätten dömde Lars Wåld att betala till gästgivaren de till låns bekomna penningarna. Sedan lämnades Lars Wåld frihet att lagligen söka gästgivaren, om denne var honom något skyldig. Men Lars Wåld syns icke mera till i domböckerna, och det är troligt att han avled omkring år 1750, ehuru ingen uppgift finns därom.